

Nadežda Silaški

ODGOVOR NA OSVRT LJUBOMIRA MAŽARA NA PREVOD MANKJUOVOG UDŽBENIKA PRINCIPI EKONOMIJE,

EKONOMSKI ANALI BR. 171, STR. 115-141.

Moram najpre da izrazim ogromno zadovoljstvo i radost što je u stručnom akademskom časopisu *Ekonomski anali* objavljen prikaz prevoda jednog važnog udžbenika sa engleskog jezika kakav je Mankjuov *Principi ekonomije*.¹ Retka je pojava da se u stručnim ekonomskim krugovima, uprkos velikom broju prevedenih stručnih tekstova u poslednjih nekoliko godina, u čemu prednjači Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, obrati pažnja ne samo na opšti značaj njihovog publikovanja i eventualnog uvođenja u nastavu, već i na kvalitet stručnog prevoda. Profesor Madžar je izvrsno prepoznao važnost kvalitetnog prevođenja i zamke mukotrpnog posla transformisanja teksta na stranom jeziku u smisaono i stilski oblikovanu i originalu adekvatnu celinu. Prevodilački posao često je nedovoljno cenjen od strane stručnjaka, što je nedopustivo, imajući u vidu ne samo moralnu, već i veliku materijalnu odgovornost stručnih prevodilaca za kvalitet rada. Utoliko predstavlja veće zadovoljstvo što je prevod *Principa ekonomije* u prethodnom broju *Ekonomskih analiza* bio predmet tako minuciozne analize svih aspekata teksta – njegovog stila, jezika, formulacija, gramatike, pravopisa, a pogotovo onoga što je kod stručnog prevođenja i najvažnije, korišćenog terminološkog aparata.

Profesor Madžar preporučuje prevodiocima da se »uvek okrenu rečnicima i jezičkim priručnicima«. To se, valjda, podrazumeva. Izgleda, međutim, da je profesor Madžar prvenstveno mislio na jezičke priručnike i dvojezične rečnike, zaboravljajući pri tom na, za stručno prevođenje, osnovna pomagala – leksikone ili pojmovnike, sveobuhvatne priručnike, sa najčešćim i najreprezentativnijim pojmovima određene struke. Zadatak prevodilaca svakako jeste da, u nedostatku dovoljno razrađene stručne terminologije, traže rešenja za terminološke proble-

¹ Uzgred, englesko lično ime *Mankiw* na srpski jezik se, prema preporuci Tvrtka Prčića (1992, str. xxi-xxii), transkribuje kao *Mankju* (poput Chaplin – Čaplin, ili Harry – Hari, prema pravilu da se engleski diftong *æ*, u nedostatku akustički sličnog glasa u nas, prenosi kao /a/, a ne kao /e/, što je posledica pogrešnog tumačenja da se svako slovo *a* u engleskom jeziku prenosi kao /e/.)

me, ali ne i da samostalno smišljaju terminološki aparat određene struke, već da isključivo u saradnji sa odgovarajućim stručnjacima zajednički pronalaze terminološka rešenja. Kad su pripadnici struke već uobličili terminološki aparat potreban za prevođenje dužeg stručnog teksta, onda ga se treba i držati. Dakle, priručnik (pojmovnik, leksikon) takve vrste, koji mi je služio kao glavno pomagalo pri prevodu obimnog teksta *Principa ekonomije*, bio je *Ekonomski rečnik* u izdanju Ekonomskog fakulteta u Beogradu, kao, po pretpostavci, najreferentniji rečnik ekonomske struke, u čijoj je izradi, da citiram *Predgovor*, „učestvovao autorski tim od gotovo stotinu nastavnika i saradnika Ekonomskog fakulteta u Beogradu – priznatih stručnjaka u oblastima kojima se bave“, i koji sadrži „osnovne pojmove, svojevrsne ključne reči, važnih ekonomskih disciplina“. Ovaj rečnik poslužio mi je kao osnovna smernica u prevodilačkom radu na Mankjuovoj knjizi, tekstu koji, za razliku od nekih drugih, mnogo složenijih, koje sam imala prilike da prevodim (članci ekonomista nobelovaca), i nije bio posebno zahtevan u pogledu terminologije, imajući u vidu njegov udžbenički karakter.

Profesor Madžar kritikuje u prevodu korišćene reči *merdžer* „umesto dugo korišćene i dobro primljene reči *fuzija*“. Na strani 378 *Ekonomskog rečnika* nailazimo na odrednicu MERDŽER (engl. *merger*), koja se definiše kao »oblik kombinovanja preduzeća pri kojem dolazi do spajanja dva ili više preduzeća s tim da novonastalo preduzeće zadržava identitet jednog od spojenih preduzeća«. Zanimljivo je da se, uprkos uvreženoj upotrebi i, kako profesor Madžar kaže, dobre primljenosti reči *fuzija*, kao odgovarajućeg prevoda termina *merger* u engleskom jeziku, ona ne nalazi u navedenom *Ekonomskom rečniku*. Isto važi i za reč *privreda* (kao odgovarajući prevod reči *economy*), za koju profesor Madžar priznaje da je potisnuta i da je *ekonomija* „naveliko ušla u našu stručnu literaturu“. Začudo, u *Ekonomskom rečniku* NE POSTOJI odrednica PRIVREDA, a postoji odrednica EKONOMIJA (engl. *economy*) (str. 132), mada, istini za volju, autor odrednice navodi da je reč o „sinonimu za privredu“. Sudeći prema njenom odsustvu iz *Ekonomskog rečnika*, moglo bi se zaključiti da ona više nije u upotrebi u profesionalnom žargonu i da je korišćenje anglicizma *ekonomija* sasvim opravdano.²

2 Ako je izraz *ekonomika*, kako kaže profesor Madžar, „već dobila jedno specifično značenje, i to takvo koje je prilično očvrstlo u stručnoj upotrebi“ - „označava nauku o nekim specifičnim aktivnostima ili segmentima privrede – npr. ratna ekonomika, ekonomika poljoprivrede ili ekonomika javnog sektora“, zašto onda i sâm koristi izraz *normativna ekonomika* (str. 118)? Koje to specifične aktivnosti ili segmente privrede označava *normativna ekonomika*? U *Ekonomskom rečniku*, na strani 435, nalazi se odrednica „normativna ekonomija“ (istakla N. S.), koja se definiše kao „ekonomska analiza kojom se daju preporuke za ekonomsku politiku“. Ono malo što znam o ekonomiji kao nauci, a što sam ponajviše naučila iz stručne literature na engleskom jeziku (prevodeći je), govori mi da je *normativna ekonomija* grana ekonomske

Kad kritikuje korišćenje termina *tržišni neuspeh* (engl. *market failure*), profesor Madžar s pravom kaže da „nije racionalno lansirati nove termine za pojmove koji su terminološki rešeni“. Ali, to se ne može odnositi na ovaj primer. *Ekonomski rečnik* beleži dva termina za odgovarajući engleski termin *market failures: tržišni nedostaci* i *tržišni neuspesi* (str. 716). Ja sam se opredelila za ovaj drugi, nemajući uvida u ostale alternative koje predlaže profesor Madžar (*defekt, manjkavost* ili *otkaz* tržišta). Šta su, uopšte, kriterijumi na osnovu kojih profesor Madžar zaključuje da je neki pojam „terminološki rešen“? Njegova učestalost u profesionalnom žargonu? Po toj logici bi termin *ekonomija* kao prevod engleske reči *economy* trebalo bezuslovno prihvatiti, sudeći po učestalosti njegovog korišćenja u stručnim krugovima. Ili, pak, pojava termina u terminološkom rečniku kakav je *Ekonomski rečnik* u izdanju Ekonomskog fakulteta?

Profesor Madžar kaže da je reč *output* nemoguće naći ni u jednom rečniku. To, nažalost, nije tačno. Vujaklijin *Leksikon stranih reči i izraza* iz 1991, ali i nedavno objavljeni *Veliki rečnik stranih reči i izraza* Klajna i Šipke (2006), beleže reč *output* u značenju „podaci proizvedeni operacijom za obradu podataka“ (Vujaklija, str. 92), na osnovu čega zaključujemo da je termin pozajmljen iz računarstva, ali je, prenosom značenja ta reč vremenom postala polisemična u srpskom jeziku i primila značenje „rezultat rada, ostvarenje“ (Klajn/Šipka, str. 169). Profesor Madžar poziva se na Klaićev rečnik iz 1966. godine! Otad je prošlo 40 godina. Jezik je podložan promenama, ne možemo ni očekivati da će se anglicizam kakav je *output*³ naći u bilo kakvom rečniku stranih reči iz 1966. godine. Jedva prizivam u sećanje reči »podmet« i »prirok« koje profesor Madžar koristi umesto „subjekat“ i „predikat“ u svom osvrtu (koristili su ih moji roditelji, čudeći se i protestujući protiv „nove“ gramatičke terminologije, pa smo se jedva razumeli). Tako je i ekonomska terminologija podložna promenama koje moramo prihvatiti, bez obzira na to koliko se trudili da ne podlegnemo najezdi anglicizama i opštoj jezičkoj *angloglobalizaciji* (Prčić, 2005, str. 15). Da li zaista mislite da jednoj studentkinji ekonomije, rođenoj uoči raspada bivše Jugoslavije, bilo šta govori reč *gospodarstvo*, koju predlažete kao alternativu reči *privreda*? Ili, pak, *usredotočiti*, reč koju predlažete kao alternativu za *fokusirati*?⁴ Kroatizmi su danas tuđice i nema razloga da ih afirmišemo, baš kao ni anglicizme, kad god nisu neophodni da popune leksičke praznine u srpskom jeziku ili kad ne doprinose jezičkoj izražajnosti. Inače, reci-

nauke (eng. *normative economics*, nasuprot *positive economics*), i da je ne bi trebalo prevoditi sa *ekonomika*.

3 Ili, *input*, kad smo već kod antonimskih parova – u *Rečniku ekonomije* na str. 234 postoji i odrednica *input*.

4 Uzgred, glagol *focus* piše se s jednim s. To se može proveriti u svakom englesko-srpskom ili englesko-engleskom rečniku.

pročni antonimski par (Prčić, 1997, str. 106) *input-output* opšte je prihvaćen u *Ekonomskom rečniku* i srećemo ga u definicijama više odrednica (npr. *efikasnost*, *proizvodna funkcija preduzeća*, *faktori proizvodnje*, *input-output tabela*, itd.)

Nažalost, profesor Madžar nije u pravu ni kad tvrdi da je izraz *business cycle* pogrešno preveden. Sudeći po *Ekonomskom rečniku*, u optičaju su ravnopravno dva sinonima: *poslovni ciklus* (str. 510) i *privredni ciklus* (str. 542). Ako su već na raspolaganju dva termina, pitanje je ličnog izbora za koji će se prevodilac opredeliti.

Izraz *efikasne nadnice* sigurno nije dobar primer za tvrdnju profesora Madžara da „za mnoge pojmove ne postoje ustanovljeni, a posebno ne malo dužom praksom učvršćeni termini“. Izraz *efikasne nadnice* kao odrednica postoji u *Ekonomskom rečniku* (str. 129), kao prevod engleskog izraza *efficient wages* (alternativa je u istom rečniku takođe postojeća odrednica *efikasne zarade*, na strani 129). Zašto uvoditi novi izraz koji predlaže profesor Madžar (*efikasnosne nadnice*), ako je termin uspostavljen i svojom učestalošću već zaslužio da se nađe u pojmovniku ekonomske nauke, i menjati ga rogovatnim *neologizmom* koji ne postoji ni u jednom, meni dostupnom, rečniku stranih reči? Zadatak prevodilaca nije uspostavljanje možda preciznijeg, bolje formulisanog ili, čak, tačnijeg, terminološkog instrumentarija, nego, pre svega, dosledna upotreba onog već postojećeg, koji su ustanovili i prihvatili pipadnici struke. Osim u ponekim slučajevima, recimo, u slučaju „slobodnog jahača“. No, to je već, prema mišljenju profesora Madžara, ustanovljen i rešen termin, pa ga kao takvog imamo zavek koristiti, bez obzira na besmislenost tog izraza na srpskom jeziku. Niti je slobodan, niti je jahač. Mišlimo o tome.

Naravno, kao lingvistkinji po struci, ne pada mi na pamet da se upuštam u raspravu oko isključivo stručnih pitanja ekonomske nauke, koju bi trebalo prepustiti ekonomistima, onima koji su se za to školovali. U protivnom se javljaju materijalne greške, poput one na strani 140 prikaza. Naime, kad kritikuje „jezičke greške“ tipa „ljudi su *uzimali učešća* u igri“ ili „cveće se šalje avionom u SAD gde se *vrši njegova prodaja*“ (umesto, kako kaže, *učeštovali* u igri, odnosno gde *se prodaje*), profesor Madžar kaže da takve greške „specijalisti nazivaju supstantivizacijom“. Nije tačno! Tu pojavu specijalisti nazivaju *dekomponovanjem ili dekompozicijom predikata*, što je „pojavljivanje dvočlanog predikata s glagolskom kopulom neke vrste i glagolskom imenicom, umesto jednočlanog predikata zastupljenog punoznačnim glagolom“ (Radovanović, 1979, str. 68; Klajn, 2001, str. 33). U svojoj knjizi lingvista Milorad Radovanović navodi da se u takvim primerima ogleda disciplinarno raslojavanje jezika, kojim se „uspostavljaju razlike, posebno u sintaksi i

leksici [naročito terminologiji], između stilova prava, nauke, literarne kritike...“, odnosno „između odgovarajućih grupa govornih predstavnika i domena upotrebe jezika“. ⁵ I nije tačno da su to jezičke *greške*, kako ih naziva profesor Madžar, jer nas na njih „zvanična norma ne upozorava“ (Radovanović, 1979, str. 66), osim u vidu preporuke (Klajn, 2002, str. 195), ali ne i za stručni tekst kakav je prevod *Principa ekonomije*.

I pored najbolje volje, ali i konsultovanja najznačajnijih rečnika i jezičkih priručnika, zaista ne sagledavam neprikladnost prideva *najnaseljeniji* (sinonim za *najmnogoljudniji* – isključivo pitanje izbora i ničeg više), imenice *kreditor* (*Rečnik ekonomije* je beleži [str. 319], za razliku od reči *poverilac*), izraza *pojedino kamenje* (to što je *kamenje* zbirna imenica ne isključuje njeno kolociranje sa pridevom *pojedini* u značenju *nekoji, neki, ne svi* – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, tom 4, str. 616), glagola *sponzorirati* (u značenju „finansirati neki projekat, neko dešavanje“ [Klajn/Šipka, str. 1166], a ne samo moralno podržati), priloga *duplo* (umesto *dvostruko*, kako predlaže profesor Madžar, u delu rečenice „Elenina plata više je nego *duplo* veća od Džerijeve“, jer su *duplo* i *dvostruko* sinonimi [Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, tom 1, str. 807]), izraza *finalna alokacija* (sinonim za *krajnja*, po uzoru na *finalni potrošač, finalna potrošnja...*), imenice *zalihe*, koja nije pluralia tantum u srpskom jeziku (*Rečnik Maticе srpske*, tom 2, str. 149), imenice *racio* (u *Ekonomskom rečniku* ne postoji nijedna odrednica koja koristi preporučenu reč *količnik* [osim „količničko ocenjivanje“, engl. *ratio estimation*, verovatno zbog teškoće pretvaranja ove strane reči u pridev], ali postoji 17 odrednica sa imenicom *racio*, npr. *racio pokrića kamate, racio žrtvovanja, racio koncentracije...*), zamenice *svojih* (u rečenici na str. 355 prevoda, koju profesor Madžar iz nepoznatih razloga – verovatno po sećanju – pogrešno citira, ne navodeći stranu), koja je pravilno upotrebljena, itd.

Šta to znači kad profesor Madžar kaže da reč *minister* na engleskom znači *pre svega sveštenik*, pa tek potom član vlade, diplomatski predstavnik. Kako reč uopšte može nešto da znači *pre svega*? Često se dešava da reč ima osnovno i više izvedenih značenja, što se zove polisemičnost. Etimologija engleske reči *minister* seže do latinskog jezika (*minister, ministri* [m.] – sluga; Bogu ili narodu, ko bi ga znao!) i nije lako utvrditi njeno osnovno značenje. U Makmilanovom englesko-engleskom rečniku (*Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, 2006, str. 906), reč *minister* definiše se tek na trećem mestu kao „a priest in some

⁵ *Supstantivizacija*, ili *nominalizacija iskaza*, druga je vrsta pojave: kad se, umesto odgovarajućih predikata sa finitnom glagolskom formom, koristi glagolska imenica (kao u primeru *Posmatrali smo poletanje aviona*, umesto *Posmatrali smo kako avion poleće.*) (Radovanović, 1979, str. 68).

Protestant churches“. Na prvom mestu je značenje „an official in charge of a government department in the UK and other countries“. Dobronamerniji čitalac *Principa ekonomije* verovatno bi pomislio da je reč o omašci, a ne o „manjoj praznini u poznavanju samog engleskog jezika“, kako resko i ubeđeno konstatuje profesor Madžar.

Dobronamerniji čitalac knjige bi i grešku na strani 777, kao možda i druge pravopisne i gramatičke greške, imajući u vidu njihovu nisku učestalost u odnosu na ukupan broj istovetnih struktura u tekstu, smatrao omaškom, previdom, a ne, kao u ovom konkretnom slučaju, „odustajanjem od menjanja glagola *moći*“. Profesor Madžar se, međutim, opredelio za metodu nasumičnog „seciranja“ i generalizacije na osnovu tako izabраниh primera, i to je njegovo legitimno pravo.

Suočeni s brojnim nedoumicama u pogledu pravopisa, a u nedostatku pogodnih priručnika i pomanjkanja striktnih normativnih pravila, prevodioci se oslanjaju na naknadnu pomoć lektora. Takva vrsta pomoći u ovom izdavačkom poslu nažalost je izostala. Naknadni pregled prevedenog teksta od strane lektora uobičajeni je postupak u većim izdavačkim kućama, pa se nadam da će Izdavački centar Ekonomskog fakulteta ubuduće uvesti lektorski rad kao obavezan vid poboljšanja prevodilačkog posla.

I na kraju – ali ne i najmanje važno – bila bih zahvalna profesoru Madžaru da je u svom osvrtu redovno upotrebljavao ženski oblik za naziv zanimanja ili, bar, ženski rod, umesto što je koristio neadekvatne i rogobatne formulacije, poput one na strani 140 prikaza, „prevodiocu ovo pravilo kao da nije poznato. Tako on na strani 55...“, ili na strani 141, „pohvale želim da uputim i prevodiocu koji se srčano upustio u avanturu prevođenja jednog ogromnog i mnogostruko izazovnog teksta“, ili na str. 141 „i da je prevodilac bio u položaju da ... sam pronalazi termine...“ (sve podvukla N. S.). Ženski oblici za nazive zanimanja često nedostaju u srpskom jeziku, ali „tamo gde postoje, npr. *predsednica, urednica, saradnica, čitateljka, prevoditeljka, lekarka*, nema razloga da se za ženu upotrebljava muški oblik“ (Klajn, 2002, str. 206), npr. prevodilac. Prevoditeljka je sve upućene zamerke na prevod primila k znanju i zahvaljuje se na korisnim i konstruktivnim primedbama. One druge, sročene maltene uvredljivo, sa indignacijom odbacuje.

I jedan sasvim mali savet na samom kraju: u najmanju ruku je korektno, ako ne i moralno obavezujuće, imati „pri ruci tekst originala“ kad se piše kritički prikaz prevoda. Sve one primedbe na prevod nastale na osnovu pogrešnih pretpostavki profesora Madžara o tome šta piše u originalu ne zaslužuju komentar.

Ovom prilikom želim da se izvinim čitaocima knjige *Principi ekonomije*, a naročito studentima i studentkinjama Ekonomskog fakulteta u Beogradu, koji je koriste kao učilo, za sve materijalne, gramatičke, pravopisne i stilske greške i manjkavosti koje su se potkrale u ovom obimnom tekstu. Odgovornost je isključivo moja.

LITERATURA

.....

Aćimović, S. i dr. (2001), *Ekonomski rečnik*, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, Beograd.

Klajn, I. (2002), *Rečnik jezičkih nedoumica*, Čigoja štampa, Beograd.

Klajn, I. (2001), „Vršidba“, *NIN*, br. 2610, str. 33, 4. januar 2001.

Klajn, I. i Šipka M. (2006), *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad.

Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, 2006, Oxford.

Prčić, T. (1992), *Transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*, Nolit, Beograd.

Prčić, T. (1997), *Semantika i pragmatika reči*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci/Novi Sad.

Prčić, T. (2005), *Engleski u srpskom*, Zmaj, Novi Sad.

Radovanović, M. (1979), *Sociolingvistika*, BIGZ, Beograd.

Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, 1982, fototipsko izdanje, Matica srpska i Matica hrvatska, Novi Sad/Zagreb, 1967.

Vujaklija, M. (1991), *Leksikon stranih reči i izraza* (četvrto dopunjeno i redigovano izdanje), Prosveta, Beograd.